Zpráva Nejvyššího soudu ČSR ze dne 04.04.1979, sp. zn. Cpj 169/78, ECLI:CZ:NS:1979:CPJ.169.1978.1

Číslo: 21/1979

Právní věta: K výkladu ustanovení § 18 not. ř. (zákona č. 95/1963 Sb. ve znění zákona č. 158/1969 Sb.)

Soud: Nejvyšší soud České soc. rep.

Datum rozhodnutí: 04.04.1979

Spisová značka: Cpj 169/78

Číslo rozhodnutí: 21

Číslo sešitu: 6

Typ rozhodnutí: Zpráva

Hesla: Dědění, Dokazování, Lhůty, Notářství, Notářství státní, Odvolání, Předběžná otázka, Řízení před soudem, Řízení před státním notářstvím

Předpisy: 95/1963 Sb. § 17
§ 109
§ 120
§ 135
§ 18
§ 19
§ 20
§ 21
§ 25 99/1963 Sb. § 55
§ 80
§ 90
§ 91

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 21/1979 sb. rozh.

K výkladu ustanovení § 18 not. ř. (zákona č. 95/1963 Sb. ve znění zákona č. 158/1969 Sb.)

(Ze správy o zhodnocení rozhodování státních notářství podle § 18 not. ř. a rozhodování krajských soudů v České socialistické republice o opravných prostředcích proti rozhodnutím státních notářství v těchto věcech, projednané a schválené občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR, Cpj 169/78 ze 4. 4. 1979)

Problematikou výkladu ustanovení § 18 zákona č. 95/1963 Sb. o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářského řádu) se zabýval bývalý Nejvyšší soud v Rozboru a zhodnocení notářské praxe v řízení o dědictví a v řízení o registraci smluv, projednaném a schváleném usnesením pléna Nejvyššího soudu z 21. 2. 1967, Pls 1/67, jenž je podle usnesení pléna Nejvyššího soudu ČSSR z 23. 11. 1973, Plsf 2/73 (uveřejněného pod č. 1/1974 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), nadále použitelný v rozhodovací a ostatní činnosti státních notářství a je uveřejněn ve sborníku Nejvyššího soudu ČSSR „Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a řízení před státním notářstvím“, SEVT, Praha 1974, str. 499-602. Státní notářství a krajské soudy jako soudy odvolací ve své rozhodovací činnosti správně vycházely ze závěrů uvedeného rozboru, avšak v dalším období vznikaly při výkladu ustanovení § 18 not. ř. nové sporné otázky a docházelo k pochybením při použití tohoto zákonného ustanovení.

Občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR byla proto zpracována a projednána zpráva zhodnocující rozhodování státních notářství a krajských soudů v České socialistické republice ve věcech s uvedenou problematikou. Tato zpráva vychází z citovaného materiálu bývalého Nejvyššího soudu, Pls 1/67, a na základě dalších získaných poznatků prohlubuje a doplňuje jeho závěry týkající se ustanovení § 18 not. ř.

Zpráva je zpracována jen ohledně postupu státního notářství podle § 18 not. ř. v řízení o dědictví. V řízení před státním notářstvím v ostatních věcech (např. v řízení o registraci smluv) přichází rozhodování podle ustanovení § 18 not. ř. výjimečně, takže tu nejsou poznatky, které by přinášely zvláštní problematiku. V řízení o dědictví se zpráva nezabývá použitím ustanovení § 18 not. ř. v souvislosti s ustanovením § 35 not. ř.; nedotýká se ani postupu soudů v občanském soudním řízení, které navazuje na rozhodnutí státního notářství vydané podle ustanovení § 18 not. ř.

1. Sporná skutečnost (ve smyslu ustanovení § 18 not. ř.)

Ze znění ustanovení § 18 not. ř., podle něhož musí jít o skutečnost, na které závisí rozhodnutí státního notářství, lze vyvodit, že tu v podstatě jde v řízení před státním notářstvím o řešení předběžné otázky ve smyslu ustanovení § 25 not. ř. a § 135 o. s. ř., i když s odchylně upraveným postupem.

Jde tu o vyvolání rozhodnutí jiného orgánu než státního notářství, především soudu, tedy v podstatě o vyřešení sporu o právo mezi účastníky řízení o dědictví na základě skutečnosti, která je mezi nimi sporná a jež proto musí být pro řízení před státním notářstvím závazně vyřešena orgánem k tomu příslušným. Aplikace ustanovení § 18 not. ř. se proto použije zejména tam, kde půjde o řešení sporných otázek skutkových. 1) Není však vyloučena možnost, aby státní notářství uložilo účastníku řízení o dědictví, aby podal v občanském soudním řízení také návrh na určení, zda tu je či není právní vztah nebo právo.

V řízení o dědictví může jít např. o to, zda zůstavitel byl způsobilý pořizovat pro případ smrti, zda závěť vlastní rukou psal a podepsal, zda určitá osoba žila se zůstavitelem ve společné domácnosti za podmínek uvedených v ustanovení § 474 a 475 o. z., tedy otázek, na kterých závisí posouzení dědického práva určité osoby (osob). Může však jít, jak je patrno z ustanovení § 34 odst. 3 not. ř., i o to, zda určitá věc patří do dědictví, protože byl v době smrti zůstavitele v jeho vlastnictví, popřípadě v podílovém spoluvlastnictví zůstavitele a dalších osob, nebo o to, zda zůstavitel měl vůči některému z dědiců nebo jiné osobě pohledávku či dluh, tedy o otázky, na kterých závisí posouzení obecné ceny majetku zůstavitele a čisté hodnoty dědictví.

Městský soud v Praze v rozhodnutí sp. zn. 11 Co 911/72 správně uvedl, že zákon nezná žádnou výjimku z ustanovení § 18 not. ř., takže podle něho je nutno postupovat i v případě, že sporná skutečnost se jeví jako jednoduchá a jasná. Nemůže proto státní notářství odmítnout postupovat

podle tohoto ustanovení např. proto, že se tvrzení některého účastníka jeví jako evidentně nesprávné nebo neodůvodněné.

Také v rozhodnutí sp. zn. 11 Co 724/72 vyslovil městský soud v Praze správný názor, že podle ustanovení § 18 not. ř. nutno postupovat i v případě, že mezi dědici je spor o to, zda tu je či není dodatečně najevo vyšlé jmění zůstavitele, a tedy zda jsou důvody pro postup podle ustanovení § 47 not. ř.

Podle ustanovení § 18 not. ř. musí jít o skutečnost spornou mezi účastníky řízení zahájeného před státním notářstvím, tedy nikoli o skutečnost spornou mezi nimi a třetími osobami, popřípadě jen mezí třetími osobami. 2) V řízení o dědictví jsou podle ustanovení § 28 not. ř. účastníky řízení ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici, a není-li jich, tedy stát. Jsou proto zpravidla účastníky řízení buď dědicové ze zákona nebo dědicové ze závěti, popřípadě obojí dědicové. Výjimečně je účastníkem řízení pozůstalý manžel, i když není dědicem zůstavitele (§ 35 not. ř.). Účastníkem řízení by mohl být i bývalý manžel zůstavitele, 3) ovšem jen v případě, že jejich bezpodílové spoluvlastnictví zaniklé rozvodem manželství nebylo za života zůstavitele vypořádáno, popřípadě za jeho života nebyl podán návrh na zahájení řízení o jeho vypořádání (rozsudek Nejvyššího soudu ČSR, 4 Cz 24/77). Účastníkem řízení o dědictví by byl bývalý manžel jen v té části, která se týká určení toho, co ze společného majetku zůstavitele a bývalého manžela náleželo jako podíl zůstavitele do dědictví po něm.

Městský soud v Praze v rozhodnutí sp. zn. 11 Co 1/78 také správně uvedl, že pozůstalý manžel, jenž není dědicem zůstavitele, je účastníkem řízení jen v té části, která se týká vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví se zůstavitelem.

V případech uvedených v ustanovení § 28 not. ř. mohou být účastníky řízení o dědictví i věřitelé zůstavitele, popřípadě i ten, kdo obstaral jeho pohřeb; ti jsou ovšem účastníky řízení o dědictví jen v případech, které jsou uvedeny v notářském řádu. 4) Nelze proto tam, kde nejde o některý z uvedených případů, věřiteli uložit, aby podal návrh podle § 18 not. ř. tehdy, když některý z dědiců popírá existenci nebo výši jeho pohledávky proti zůstaviteli.

V souladu s tím krajský soud v Brně v rozhodnutí sp. zn. 18 Co 122/78 vytkl státnímu notářství, že nemůže uložit odstranění spornosti pohledávky postupem podle § 18 not. ř. v případě, že její existence a výše nebyla sporná mezi účastníky řízení.

2. Otázky osobního stavu

Notářský stav neuvádí ani v ustanovení § 18 not. ř. ani v jiném ustanovení, jak postupovat v případě, že rozhodnutí státního notářství závisí na posouzení otázky osobního stavu. Je proto nutné vyjít z ustanovení občanského soudního řádu (ve smyslu ustanovení § 25 not. ř.), tedy z ustanovení § 135 odst. 1 o. s. ř., podle něhož soud (a stejně i státní notářství) je vázán rozhodnutím příslušného orgánu o osobním stavu. Toto ustanovení navazuje na ustanovení § 159 odst. 2 o. s. ř., podle něhož je výrok pravomocného rozsudku, kterým bylo rozhodnuto o osobním stavu závazný pro každého. Pokud tedy již bylo o této otázce příslušným orgánem pravomocně rozhodnuto, pak nejen účastníci řízení, ale i státní notářství je vázáno tímto pravomocným rozsudkem.

Jestliže nebylo dosud pravomocně rozhodnuto, je nutné postupovat se zřetelem na ustanovení § 109 odst. 1 písm. b) o. s. ř., jež při nedostatku jiné zákonné úpravy se použije i pro řízení před státním notářstvím (§ 25 not. ř.); podle tohoto ustanovení soud (stejně i státní notářství) přeruší řízení, jestliže rozhodnutí závisí na otázce, kterou není oprávněn v řízení řešit. Toto ustanovení sice neuvádí, které otázky není soud oprávněn řešit, ovšem v občanském soudním řízení se osvědčily určité zásady postupu v řízení, podle nichž lze postupovat i v řízení před státním notářstvím. Je proto

nutné i v tomto řízení vycházet z toho, že v případech uvedených v ustanovení § 109 odst. 1 písm. b) o. s. ř. jde v podstatě o případy ve smyslu ustanovení § 135 odst. 1 o. s. ř. Jde-li tedy o posouzení osobního stavu, nelze v řízení před státním notářství postupovat podle ustanovení § 18 o. s. ř. Tam, kde řízení ve věci osobního stavu nebylo dosud zahájeno nebo nebylo dosud pravomocně skončeno (např. není dosud pravomocně skončeno řízení o určení otcovství), je nutné řízení přerušit podle ustanovení § 109 odst. 1 písm. b) o. s. ř.

Věci osobního stavu (věci statusové) jsou taxativně uvedeny v ustanovení § 80 písm. a) o. s. ř. Je to řízení o rozvod manželství, o neplatnost manželství, o určení, zda tu manželství je či není, o určení otcovství, o osvojení, o způsobilost k právním úkonům a o prohlášení za mrtvého. Jestliže tedy nebylo prokázáno, že manželství zůstavitele bylo rozvedeno nebo prohlášeno za neplatné, popřípadě za neuzavřené, musí státní notářství vycházet z toho, že zůstavitel žil v době své smrti v platném manželství. Jestliže není možné prokázat, že došlo pravomocným rozhodnutím soudu k osvojení, je nutné vycházet z toho, že k tomuto osvojení nedošlo. Řízení o dědictví po osobě, která byla prohlášena za mrtvou, lze zahájit jen na základě pravomocného soudního rozhodnutí. Otázku otcovství zůstavitele k určité osobě, popřípadě vyloučení jeho otcovství, lze posoudit jen na základě výpisu z matriky, popřípadě na základě pravomocného rozsudku o určení nebo popření otcovství. Tyto otázky si nemůže státní notářství samo posoudit, a to ani s účinky jen pro řízení před státním notářstvím.

Jestliže občan nebyl za svého života zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo nebyl v této způsobilosti omezen musí státní notářství vycházet z toho, že občan byl způsobilý k právním úkonům. Platnost jeho závěti nelze posuzovat, pokud vznikly v tomto směru pochybnosti o jeho zdravotním stavu, podle ustanovení § 38 odst. 1 o. z., nýbrž podle ustanovení § 38 odst. 2 o. z. Řízení o způsobilosti k právním úkonům nelze po smrti občana zahájit, a to ani postupem podle ustanovení § 18 not. ř.; postupem podle tohoto ustanovení lze jen objasnit důsledky toho, zda a popřípadě jakou duševní poruchou občan trpěl v době, kdy pořizoval o svém majetku závětí.

3. Podezření z trestného činu

Podle ustanovení § 25 not. ř. a § 135 odst. 1 o. s. ř. je státní notářství vázáno pravomocným rozhodnutím o tom, že byl spáchán trestný čin, přečin nebo přestupek, a o tom, kdo jej spáchal, takže ani v tomto případě nemůže postupovat podle ustanovení § 18 not. ř. Jestliže tedy bylo řízení před příslušným orgánem již zahájeno, nebylo však dosud pravomocně skončeno, státní notářství přeruší řízení podle ustanovení § 25 not. ř. a § 109 odst. 1 písm. b) not. ř. 5)

Jestliže trestní řízení nemůže být zahájeno např. proto, že zemřel dědic, který se měl dopustit úmyslného trestného činu proti zůstaviteli nebo proti osobám uvedeným v § 469 o. z., nebo jestliže trestní řízení bylo zastaveno, nebrání ustanovení § 109 a § 135 o. s. ř. (ve smyslu ustanovení § 25 not. ř.) státnímu notářství, aby si samo učinilo úsudek o tom, zda jednání dědice vykazuje znaky skutkové podstaty úmyslné trestné činu, ovšem s účinky jen pro řízení o dědictví. K postupu podle ustanovení § 18 not. ř. není ani v tomto případě důvod. 5)

Krajský soud v Ústí nad Labem v rozhodnutí sp. zn. 13 Co 859/76 potvrdil rozhodnutí státního notářství o tom, že pozůstalý manžel, který zabil zůstavitelku a proti němuž bylo trestní řízení zastaveno vzhledem k jeho duševní chorobě, dědí. V důvodech rozhodnutí bylo vysvětleno, že jednání dědice, které objektivně vykazuje znaky skutkové podstaty určitého trestného činu, namířeného proti zůstavitelce, nevede k jeho dědické nezpůsobilosti, pokud toto jednání nelze kvalifikovat jako úmyslný trestný čin ve smyslu příslušných ustanovení trestního zákona. 6)

4. Šetření k objasnění sporné skutečnosti

Ustanovení § 18 not. ř. ukládá státnímu notářství, aby před tím, než uloží účastníku podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení či jiného řízení, provedlo šetření k objasnění sporné skutečnosti, a aby se pokusilo o to, aby bylo dosaženo mezi účastníky dohody.

Aby státní notářství mohlo tak učinit, je třeba, aby účastníci řízení uvedli konkrétně všechny skutečnosti, jejichž existenci tvrdí nebo popírají, a všechny důvody, pro které tak činí. Tak např. nestačí, aby zákonný dědic popřel platnost závěti, nýbrž je nutné, aby uvedl skutečnosti, ze kterých neplatnost vyvozuje. Nestačí také tvrdit, že určitá věc nebyla v době smrti ve vlastnictví zůstavitele, nýbrž je třeba konkrétně uvést, proč tomu tak není, jako např. že zůstavitel ji daroval nebo s ní jinak platně nakládal mezi živými, že ji spotřeboval, že věc byla za jeho života zničena apod. Osoba, která uplatňuje dědické právo jako osoba žijící se zůstavitelem ve společné domácnosti (§ 474, § 475 o. z.), musí uvést skutečnosti, o které toto své tvrzené právo opírá.

Rozsah a způsob šetření se bude řídit podle okolností konkrétního případu; vždy však musí směřovat k tomu, aby bylo objasněno, zda a které skutečnosti, v jakém rozsahu a mezi kým jsou sporné a zda na nich závisí rozhodnutí státního notářství. Tímto šetřením je nutno se pokusit o to, aby sporné skutečnosti byly objasněny a aby tak byly vytvořeny předpoklady pro možnost odstranění jejich spornosti dohodou mezi účastníky.

I když ustanovení § 18 not. ř. užívá výraz „dohoda mezi účastníky řízení“, nejde o dohodu v tom smyslu jako např. u dohody o vypořádání dědictví podle ustanovení § 39 odst. 2 not. ř. Jde v podstatě o to, že účastníci, mezi nimiž byla určitá skutečnost sporná, na základě šetření, které bylo státním notářstvím provedeno, se shodnou na existenci nebo neexistenci této skutečnosti. Nepotřebuje proto taková dohoda schválení státním notářstvím; státní notářství z ní v dalším řízení pouze vychází. 7) Tato dohoda také státní notářství nezbavuje povinnosti, aby před rozhodnutím ve věci náležitě zjistilo, jak mu to ukládá ustanovení § 4 odst. 1 not. ř., skutečný stav věci s rozhodlo případně i odlišně od shodných přednesů účastníků řízení.

Pro řízení před státním notářstvím vůbec, a tedy i pro řízení podle ustanovení § 18 not. ř., platí ustanovení § 4 odst. 1, poslední věta, not. ř., které ukládá státnímu notářství vést jednání tak, aby probíhalo rychle a hospodárně. Je proto třeba zaměřit šetření prováděné státním notářstvím tak, aby byly objasněny všechny sporné skutečnosti. Za tím účelem musí státní notářství (popřípadě i s přihlédnutím k ustanovení § 4 odst. 2 not. ř., podle něhož je povinno poskytovat účastníkům řízení poučení) vést účastníky řízení k tomu, aby označili všechny sporné skutečnosti a uvedli všechny důvody, o které opírají svá tvrzení. Jen tak bude řízení vedeno soustředěně a zabrání se tomu, aby nevznikaly zbytečné průtahy, zejména tím, že by státní notářství bylo nuceno postupně, jak by se v průběhu řízení objevovaly další sporné skutečnosti, odkazovat v několika rozhodnutích účastníky na soudní nebo jiné řízení. Pokud ovšem dojde k tomu, že i přesto se v průběhu řízení objeví nové sporné skutečnosti, pak bude třeba, aby státní notářství, jestliže budou jinak dány podmínky pro postup podle ustanovení § 18 not. ř., podle tohoto ustanovení postupovalo při každé nové sporné skutečnosti.

Městský soud v Praze správně v rozhodnutí sp. zn. 11 Co 275/74 uvedl, že tam, kde účastníci nevyužili možnosti vyřešit určitou spornou skutečnost v občanském soudním řízení, jak jim to bylo uloženo rozhodnutím podle § 18 not. ř., neopravňuje to státní notářství k tomu, aby bez zachování postupu podle tohoto ustanovení samo rozhodlo o jiné, později se vyskytnuvší skutečnosti.

5. Postup státního notářství při ukládání povinnosti podat návrh

Ustanovení § 18 not. ř. neuvádí, kterému z účastníků řízení má státní notářství uložit podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení či jiného řízení. Ta skutečnost, že jde o věc volné úvahy státního notářství, však neznamená, že tak lze učinit libovolně a nahodile. Nelze dát jednotný a

obecně platný návod jak postupovat, neboť postup státního notářství může být různý podle okolností konkrétního případu, zejména podle toho, o jakou skutečnost půjde, z jakých důvodů vznikla a mezi kým je sporná. I při této úvaze musí však státní notářství respektovat základní povinnosti, které pro jeho činnost vyplývají z ustanovení § 4 not. ř., a musí vycházet i při tomto rozhodnutí ze skutečného stavu věci v rozsahu modifikovaném ustanovením § 18 not. ř., tj. z dosavadních výsledků šetření, a musí vést řízení tak, aby probíhalo rychle a hospodárně.

Mezi účastníky řízení o dědictví tu jde (jak již bylo uvedeno) v podstatě o vyřešení sporu o existenci nebo neexistenci hmotněprávního vztahu na základě skutečnosti, která je mezi nimi sporná. Rozhodnutí státního notářství se nesmí proto dostat do rozporu s hmotným právem. Při posouzení otázky, kterému, popřípadě kterým z účastníků řízení má být uloženo podání návrhu na zahájené občanského soudního řízení (nebo jiného řízení), vezme tedy státní notářství v úvahu především to, který z nich by měl z hlediska hmotného práva povinnost prokazovat určité skutečnosti, takže pro určení procesního postavení účastníků řízení o dědictví není rozhodné, zda zastávají většinové či menšinové stanovisko.

Jestliže tedy např. bude někdo v případě, když půjde o dědění ze zákona, tvrdit, že je dědicem ve druhé nebo třetí skupině (§ 474, § 475 o. z.) proto, že žil se zůstavitelem ve společné domácnosti, a splňuje další podmínky v těchto zákonných ustanoveních uvedené, bude třeba jemu uložit podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení. Jestliže by nepřicházeli v úvahu jiní zákonní dědicové druhé nebo třetí skupiny než tato osoba a finanční odbor příslušného ONV by popíral její dědické právo, bylo by třeba jí uložit podání návrhu na zahájení tohoto řízení. Je tomu tak proto, že na ní je, aby prokázala skutková tvrzení, o která opírá své dědické právo, jejichž správnost, popřípadě úplnost byla popřena těmi, kteří bez dalšího dědí ze zákona jako dědicové druhé nebo třetí skupiny, nebo příslušným orgánem vystupujícím jménem státu, jemuž by dědictví za podmínek uvedených v ustanovení § 462 o. z. připadlo rovněž přímo ze zákona.

Krajský soud v Ústí nad Labem v rozhodnutí sp. zn. 9 Co 323/78 správně uvedl, že tam, kde občan tvrdí, že je vedle sourozenců zůstavitele dědicem ve třetí skupině jako osoba dříve spolužijící se zůstavitelem, je na něm, aby prokázal skutková tvrzení, o která opírá své dědické právo. Státní notářství proto mělo, když ostatní dědicové popřeli, že je dědicem, uložit jemu podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení.

Jestliže některý z dědiců tvrdí, že zůstavitel byl vlastníkem, popřípadě spoluvlastníkem určité věci, nebo jestliže to popírá, je nutné uvážit, komu má být uloženo podání návrhu. Státní notářství přitom přihlédne k důvodům, kterých se dědicové (popřípadě pozůstalá manželka) dovolávají, a k dosavadním výsledkům šetření, které by mohly přispět k objasnění tvrzení účastníků a k posouzení, jaký postup by byl hospodárnější a účelnější se zřetelem k dosavadnímu řízení. 7) Uvážit bude nutno i to, že věci, které jsou v době smrti zůstavitele v jeho bytě, byly pravděpodobně k tomuto dni, pokud výsledky provedené šetřením (např. i o povaze věci nebo účelu, jemuž slouží) nenasvědčují něčemu jinému, ve vlastnictví zůstavitele nebo v jeho podílovém či bezpodílovém spoluvlastnictví. Je třeba vycházet i z toho, že není-li sporné, že zůstavitel učinil určitý právní úkon, např. uzavřel smlouvu darovací, smlouvu kupní, smlouvu o půjčce apod., půjde pravděpodobně, pokud výsledky šetření nesvědčí pro něco jiného, o právní úkon platně uzavřený. Zpravidla tedy bude uloženo podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení tomu, kdo tvrdí opak.

Krajský soud v Brně v rozhodnutí sp. zn. 18 Co 125/78 správně zdůraznil zásadu hospodárnosti a účelnosti při postupu podle § 18 not. ř., když v projednávané dědické věci uvedl, že podání návrhu mělo být uloženo synovi zůstavitele (který nežil se zůstavitelem ve společné domácnosti a nestýkal se s ním a který se odvolával na několik let starý dopis a na rozhovor k němuž rovněž došlo před několika lety), jenž tvrdil, že do dědictví náleží další movité věci a peníze uložené na vkladní knížce. Pozůstalá dcera žijící se zůstavitelem v jednom domě naproti tomu tvrdila, že zůstavitel ještě za

svého života peníze zčásti utratil a s dalšími věcmi disponoval jinak.

Stejně bude státní notářství postupovat i v případě, že některý z dědiců popře, že v době smrti existovala pohledávka nebo závazek zůstavitele vůči jednomu z dědiců, popřípadě vůči jiné osobě. Jestliže některý z dědiců tvrdí, že má vůči zůstaviteli pohledávku, kterou nemůže prokázat listinou, nebo že jeho závazek vůči zůstaviteli, který lze prokázat listinou, zanikl ještě za života zůstavitele, státní notářství zpravidla jemu uloží podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení.

Tam, kde některý z dědiců ze zákona namítá neplatnost závěti z důvodů jím konkrétně uvedených, uplatňuje současně své dědické právo. Stíhá proto jeho povinnost toto tvrzení prokázat a státní notářství v takovém případě uloží jemu (pokud by výsledky řízení nesvědčily pro to, že vhodnější by byl jiný postup), aby podal návrh na zahájení občanského soudního řízení. Stejně je nutné postupovat v případě, že jde o vyřešení sporných skutečnosti, na kterých závisí posouzení otázky, která z několika závětí je platná.

Nejvyšší soud ČSR v rozsudku sp. zn. 4 Cz 15/78 uvedl, že státní notářství při úvaze, komu z účastníků má uložit podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení musí vzít v úvahu i ustanovení občanského soudního řádu upravující postup v občanském soudním řízení, zejména ustanovení § 90 a násl. o. s. ř. týkající se účastníků tohoto řízení. Nelze totiž nevzít v úvahu to, že dědicové mohou mít v řízení zahájeném k návrhu podle ustanovení § 18 not. ř. postavení nerozlučných společníků.

Notářský řád nemá o nerozlučných společnících ustanovení a občanský soudní řád rovněž tohoto výraz neužívá. Podle ustálené soudní praxe jde o tzv. nerozlučné společenství v případě uvedeném v ustanovení § 91 odst. 2 o. s. ř., tj. tam, kde účinky rozsudku se vztahují podle povahy věci nebo podle zákona na všechny společníky. Jako příklad prvního případu bývá uváděno právě postavení dědiců v řízení, kde jde o posouzení platnosti závěti.

Odkáže tedy státní notářství na občanské soudní řízení toho z dědiců, ohledně něhož má za to, že jsou u něho splněny podmínky pro tento postup. Tam, kde jsou tyto podmínky splněny u několika dědiců, odkáže na toto řízení všechny dědice.

Městský soud v Praze v rozhodnutí sp. zn. 11 Co 421/77 správně uvedl, že občanské soudní řízení o sporných skutečnostech musí probíhat mezi všemi účastníky řízení o dědictví, pokud mají postavení nerozlučných společníků.

6. Obsah rozhodnutí, kterým státní notářství ukládá podání návrhu

Ustanovení § 18 not. ř. neuvádí, jakým způsobem státní notářství uloží účastníku podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení nebo jiného řízení; státní notářství správně ukládají podání tohoto návrhu rozhodnutím podle ustanovení § 17 odst. 1, věta druhá, not. ř. Rozhodnutí musí obsahovat kromě výroku také odůvodnění, neboť nejde o některou z výjimek uvedených v ustanoveních § 17 odst. 3 not. ř. a § 19 odst. 2 not. ř., a musí obsahovat poučení o možnosti podat proti němu odvolání, neboť nejde o některou z výjimek uvedených v ustanovení § 21 odst. 2 not. ř.

Krajský soud v Plzni v rozhodnutí sp. zn. 9 Co 471/76 správně uvedl, že rozhodnutí podle ustanovení § 18 not. ř. musí mít náležitosti uvedené v ustanoveních § 17 a § 19 not. ř. Musí být vyhotoveno písemně a účastníkům doručeno, pokud se nevzdají písemného vyhotovení a doručení tohoto rozhodnutí.

Výrok rozhodnutí musí být formulován jasně, přesně a určitě; odůvodnění pak musí být v souladu s dosavadními výsledky řízení, tj. se šetřením provedeným státním notářstvím, a musí odpovídat ustanovení § 157 odst. 2 o. s. ř. (ve smyslu ustanovení § 25 not. ř.).

Ve výroku musí být uvedeno zcela jednoznačně, která skutečnost, popřípadě skutečnosti jsou mezi účastníky sporné, aby nevznikaly pochybnosti o tom, k čemu má směřovat návrh na zahájení řízení. Důvody této spornosti musí být patrny z odůvodnění.

Městský soud v Praze v rozhodnutí sp. zn. 11 Co 191/76 správně uvedl, že rozhodnutí státního notářství podle ustanovení § 18 not. ř. nesmí ponechávat na účastnících, aby určovali okruh sporných otázek teprve v soudním či jiném řízení.

Také v rozhodnutí sp. zn. 11 Co 79/76 městský soud v Praze správně uvedl, že v rozhodnutí, kterým státní notářství ukládá podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení, musí přesně určit, jaké sporné skutečnosti má soud řešit.

Ve výroku musí být také uvedeno, který (kteří) z účastníků řízení před státním notářstvím mají podat návrh na zahájení řízení před soudem nebo jiným orgánem; tyto osoby musí být náležitě identifikovány (jméno, příjmení, popřípadě zaměstnání a datum narození), aby byla vyloučena možnost jejich záměny.

Z ustanovení § 18 not. ř. nelze vyvodit, že je nutné uvádět i toho, proti němuž má směřovat návrh na zahájení řízení. Státní notářství by však mělo poučovat účastníka, jemuž bylo uloženo podat návrh na zahájení řízení, proti komu měl návrh směřovat (§ 4 odst. 2 not. ř.).

Ve výroku rozhodnutí státního notářství musí být také určena lhůta k podání návrhu.

Délka lhůty k podání návrhu není v notářském řádu určena; státní notářství ji však zpravidla určují na jeden měsíc. Jde o tzv. lhůtu soudcovskou, tj. o lhůtu, jejíž určení závisí na volné úvaze státního notářství. Při stanovení délky lhůty přihlédne státní notářství k okolnostem konkrétního případu patrným z výsledků šetření a k tomu, aby v řízení nevznikaly zbytečné průtahy.

Lhůtu lze prodloužit rozhodnutím státního notářství (§ 25 not. ř. a § 55 o. s. ř.), ovšem jen k návrhu, který lze podat jen do konce této lhůty. Jakmile lhůta marně uplynula, nelze podat návrh na její prodloužení a tomuto účastníku nelze stanovit lhůtu novou.

Výrokem rozhodnutí státního notářství musí být také řízení před státním notářstvím přerušeno až do rozhodnutí sporné skutečnosti.

Při formulaci výroku rozhodnutí, kterým se ukládá podání návrhu na zahájené občanského soudního řízení, je nutné respektovat pravomoc státního notářství vymezenou ustanovením § 2 not. ř. a pravomoc soudu vymezenou ustanovením § 7 o. s. ř. Výrok nelze formulovat tak, že by soud měl podle něho rozhodovat ve věci, o níž rozhodovat nenáleží do jeho pravomoci, neboť nedostatek pravomoci je nezhojitelným nedostatkem podmínek řízení, k němuž musí soud přihlížet kdykoli za řízení (§ 103 a § 104 odst. 1 o. s. ř.). Postup podle ustanovení § 18 not. ř. má přispět k řádnému zjištění skutečného stavu věci; nemůže však vést k tomu, aby dával jinému orgánu možnost zasahovat do pravomoci státního notářství a rozhodovat ve věcech, o nich náleží rozhodovat státnímu notářství. Tak např. určení obecné ceny majetku zůstavitele náleží podle ustanovení § 37 not. ř. do pravomoci státního notářství. Do jeho pravomoci proto náleží i určení ceny jednotlivých věcí patřících do dědictví po zůstaviteli. Nemůže proto státní notářství postupovat podle ustanovení § 18 not. ř. a uložit podání návrhu na určení ceny těchto věcí. 7)

Rovněž právní posouzení náleží do pravomoci státního notářství; nemůže proto státní notářství postupovat podle ustanovení § 18 not. ř. ani tehdy, jde-li o právní posouzení skutečného sůvu věci.

Krajský soud v Plzni v rozhodnutí sp. zn. 9 Co 91/78 správně uvedl, že státní notářství nemůže, aniž

by překročilo meze vytyčené ustanovením § 18 not. ř. a v rozporu s ustanovením § 7 o. s. ř. a § 2 not. ř. odkázat účastníka na soud s podáním návrhu na rozhodnutí o otázce, o níž náleží rozhodovat (popřípadě již náleží posuzovat) státnímu notářství.

Krajský soud v Ústí nad Labem v rozhodnutí sp. zn. 9 Co 290/77 správně uvedl, že spornou skutečností je to, zda došlo za života zůstavitele k platnému darování peněžité částky, nikoli však posouzení, zda má dojít k jejímu započtení.

Jestliže vzniknou pochybnosti o rozsahu majetku náležejícího do dědictví, a tedy o tom, zda určitá věc, popřípadě její část, byla v době smrti ve vlastnictví či v podílovém spoluvlastnictví zůstavitele a zda náleží do dědictví, lze připustit, aby státní notářství v rozhodnutí podle ustanovení § 18 not. ř. uložilo jak podání návrhu domáhajícího se určení, že určitá věc, popřípadě její část, náleží jako vlastnictví nebo podílové spoluvlastnictví zůstavitele do dědictví po něm, tak i podání návrhu, že zůstavitel byl v době smrti vlastníkem, popřípadě podílovým spoluvlastníkem určité věci. V obou případech totiž nejde o nic jiného než o posouzení vlastnictví zůstavitele v době jeho smrti, a je tedy věcí státního notářství, pro jakou formulaci se rozhodne s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu.

Takto postupoval např. krajský soud v Českých Budějovicích. Ve věci sp. zn. 3 Co 596/76 uložil podání návrhu domáhajícího se určení, že do dědictví patří určitá věc. Naproti tomu ve věcech sp. zn. 3 Co 713/76 a 3 Co 779/76 uložil podání návrhu na určení, že určitá věc patřila do bezpodílového spoluvlastnictví zůstavitele a jeho pozůstalého manžela.

Vždy je v těchto případech nutné formulovat výrok rozhodnutí tak, že jde o návrh na zahájení občanského soudního řízení a o určení zůstavitelova vlastnického, popřípadě jiného práva, a nikoliv o určení práva třetích osob. Vždy je také nutné, aby státní notářství ve výroku rozhodnutí řádně identifikovali věc, o kterou má v občanském soudním řízení jít.

Krajský soud v Českých Budějovicích v rozhodnutí sp. zn. 3 Co 779/76 správně vytkl, že není přesné uložit podání návrhu, kterým má účastník „uplatnit cestou řízení před soudem své nároky k věcem, o kterých tvrdí, že náležejí do dědictví“.

Krajský soud v Hradci Králové v rozhodnutí sp. zn. 12 Co 13/78 rovněž správně vytkl nesprávnou formulaci rozhodnutí o uložení podání návrhu spočívající v tom, že bylo uloženo podat návrh na určení, že „do dědictví patří další majetek, ze kterých věcí sestává a jaká je jeho cena v době smrti zůstavitele“.

V otázce, zda lze rozhodnutím podle ustanovení § 18 not. ř. uložit podání návrhu na určení platnosti či neplatnosti závěti, je v praxi zastáván jak názor, že do pravomoci soudu náleží rozhodovat o tom, zda závěť je či není platná, tak i názor, že soudy rozhodují o sporné skutečnosti spočívající např. v tom, zda zůstavitel byl způsobilý takto pořizovat o svém majetku, popřípadě zda závěť vlastí rukou psal či podepsal.

Ustanovení § 18 not. ř., v němž je užito výraz sporná skutečnost, však nevylučuje žádný z obou uvedených výkladů. Určení, že závěť je či není platná, je současně určením existence či neexistence této závěti, a tedy jedním z předpokladů pro posouzení, zda určitá osoba je či není dědicem zůstavitele. Z tohoto hlediska je tedy rozhodnutím především o sporné skutečnosti, i když je v něm zahrnuto také právní posouzení. Nebrání proto soudu nedostatek pravomoci, aby rozhodoval i o takto formulovaném návrhu. 8)

V zájmu jednotnosti rozhodování státních notářství a postupu soudů v občanském soudním řízení a v zájmu urychlení a soustředěnosti tohoto řízení, jež je zaměřeno na konkrétní spor o právo, má státní

notářství dbát o to, aby výrok rozhodnutí podle ustanovení § 18 not. ř. byl zaměřen konkrétně na zjištění existence či neexistence zcela určité sporné skutečnosti. Proto státní notářství budou v případě, že platnost závěti byla popřena z určitého důvodu, ukládat např. podání návrhu na určení existence či neexistence skutečnosti, o kterou účastník řízení, jemuž bylo podání návrhu uloženo, opírá své tvrzení ohledně platnosti či neplatnosti závěti; uloží tedy státní notářství účastníkovi podání návrhu na určení, že např. závěť nebyla zůstavitelem vlastní rukou psána a podepsána, nebo že zůstavitel byl či nebyl způsobilý takto o svém majetku pořizovat.

V těch případech, kde platnost závěti je popírána současně z několika důvodů (např. je namítání, že zůstavitel nebyl způsobilý takto pořizovat a že závěť vlastní rukou nepsal a nepodepsal), nebo tam, kde jde o otázku platnosti několika závětí, popřípadě i v některých jiných případech, kde by to odůvodňovaly okolnosti konkrétního případu, lze postupovat i tak, že státní notářství v rozhodnutí podle § 18 not. ř. uloží podání návrhu na určení platnosti či neplatnosti závěti. Soud, který při takto formulovaném návrhu určuje, zda závěť je či není platná, se musí zbývat otázkou platnosti závěti ze všech zákonných hledisek.

Správně např. krajský soud v Hradci Králové pod sp. zn. 12 Co 97/78 vytkl státnímu notářství, že nesprávně uložilo podání návrhu na určení, že závěť nebyla psána vlastní rukou zůstavitele, a teprve po neúspěchu účastníka s tímto návrhem uložilo podání dalšího návrhu na určení, že zůstavitel trpěl duševní poruchou, pro kterou nebyl způsobilý platně pořizovat. Odvolací soud poukazoval na to, že stačilo uložit podání návrhu na určení platnosti závěti.

7. Postup státního notářství v případě, že samo rozhoduje o sporné skutečnosti

Z formulace ustanovení § 18 not. ř., podle něhož státní notářství pokračuje v řízení a rozhodne o sporné skutečnosti, nepodá-li účastník ve stanovené lhůtě návrh, nutno vyvodit, že státní notářství je oprávněno samo rozhodnout teprve tehdy, když marně uplynula lhůta k podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení nebo jiného řízení.

Krajský soud v Plzni v rozhodnutích sp. zn. 9 Co 679/77 a 9 Co 471/76 správně uvedl, že pravomoc státního notářství rozhodnout o sporné skutečnosti je dána až tehdy, jestliže uplynula bezvýsledně lhůta daná jeho pravomocným rozhodnutím, jímž bylo uloženo účastníku podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení nebo jiného řízení a jímž bylo řízení před státním notářstvím přerušeno. Jestliže státní notářství neodkázalo účastníka na soudní nebo jiné řízení, nemůže samo rozhodnout o sporné skutečnosti.

Jakmile státní notářství uložilo jednomu nebo několika účastníkům řízení podání návrhu na zahájené občanského soudního řízení nebo jiného řízení, je tím konzumováno jeho právo vyplývající z ustanovení § 18 not. ř. Státní notářství proto nemůže v případě, že tento účastník návrh nepodal, uložit podání téhož návrhu jinému účastníku řízení, nýbrž musí, jak je patrno z ustanovení § 18 not. ř. (in fine), samo o této skutečnosti rozhodnout. Rozhodnutí podle ustanovení § 18 not. ř. není rozhodnutím, kterým se upravuje vedení řízení, a státní notářství je jím vázáno (§ 20 not. ř.).

Státní notářství zpravidla postupují tak, že v rozhodnutí, kterým ukládají podání návrhu, současně řízení přerušují až do pravomocného rozhodnutí o tomto návrhu příslušným orgánem. Jakmile odpadla překážka, pro kterou bylo řízení přerušeno, státní notářství samo, aniž by vyčkávalo podání návrhu, v řízení pokračuje.

Krajský soud v Ústí nad Labem v rozhodnutí sp. zn. 9 Co 65/78 správně uvedl, že tam, kde jde o skutečnost, která zůstala mezi účastníky řízení sporná i po provedeném šetření, je státní notářství povinno přerušit řízení až do rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu. V tomto stadiu řízení není oprávněno spornou skutečnost samo řešit.

V dalším řízení státní notářství zpravidla nevydává o sporné skutečnosti samostatná rozhodnutí, nýbrž přikročí k rozhodnutí, které záviselo na této sporné skutečnosti a v něm rozhodne i o ní. Poněvadž v podstatě jde o posouzení předběžné otázky, nestane se tak ve výroku rozhodnutí, nýbrž stačí se s ní vypořádat toliko v odůvodnění rozhodnutí, jak se také v praxi státních notářství zpravidla děje. Je-li toho třeba s ohledem na další průběh řízení před státním notářstvím (§ 17 odst. 1 not. ř.), může státní notářství vydat o této sporné skutečnosti samostatné rozhodnutí. Tak tomu bude např. tehdy, když na posouzení platnosti závěti závisí otázka, zda nastoupí dědění ze závěti či ze zákona, a tedy i otázka, kdo je účastníkem řízení o dědictví. 9)

Při rozhodování o sporné skutečnosti musí státní notářství přihlédnout k ustanovení § 4 odst. 1 not. ř., které ukládá vycházet ze skutečného stavu věci. Nemůže se proto státní notářství opřít jen o výsledky šetření dříve provedeného, ale musí za použití důkazních prostředků upravených v občanském soudním řádu (§ 25 not. ř. a § 125 o. s. ř.) náležitě zjistit (§ 25 not. ř. a § 120 o. s. ř.) všechny rozhodné skutečnosti. S výsledky řízení se musí náležitě vypořádat (§ 25 not. ř. a § 132 o. s. ř.) a své závěry i o této sporné skutečnosti musí s přihlédnutím k námitkám vzneseným účastníky řádně odůvodnit. Nejvyšší soud ČSR se zabýval touto problematikou v rozsudku sp. zn. 4 Cz 21/78, v němž bylo vysvětleno, že v této části řízení nejde o pouhé šetření, jako je tomu před vydáním rozhodnutí o uložení povinnosti podat návrh na zahájení občanského soudního řízení. Jde o rozhodování o sporné skutečnosti a státní notářství proto musí postupovat při dokazování podle ustanovení § 25 not. ř. a § 120 a násl. o. s. ř. Pokud shledává vzhledem k povaze sporné skutečnosti za potřebné provést důkaz znalcem z příslušného oboru, musí nejprve shromáždit a provést všechny dostupné důkazy, aby tak znalec měl k dispozici co nejúplnější skutkový podklad. Znalecký posudek musí státní notářství hodnotit jako každý jiný důkaz; v odborných otázkách, k jejichž posouzení byl znalec ustanoven, by se ovšem mohlo od posudku odchýlit jen v případech, když by ve výsledcích řízení byly pro to podklady.

Jestliže státní notářství rozhodlo o sporné skutečnosti samostatným rozhodnutím, je proti tomuto rozhodnutí přípustné odvolání, poněvadž nejde o některou z výjimek uvedených v ustanovení § 21 odst. 2 not. ř. Jestliže však státní notářství spornou skutečnost posoudilo jako předběžnou otázku v odůvodnění svého rozhodnutí vydaného např. v řízení o dědictví, pak se lze s jeho závěry zabývat jen v rámci rozhodování odvolání, které bylo podáno proti tomuto rozhodnutí.

1) Viz Rozbor a zhodnocení notářské praxe v řízení o dědictví a v řízení o registraci smluv, Pls 1/67 bývalého Nejvyššího soudu, uveřejněné ve sborníku „Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím“, SEVT, Praha 1974, str. 532.

2) Viz V/1967 Sbírky rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR (str. 516) a sborník „Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím“, SEVT, Praha 1974 (str. 533 a str. 605).

3) Viz Rozbor a zhodnocení notářské praxe v řízení o dědictví a v řízení o registraci smluv, Pls 1/67 bývalého Nejvyššího soudu (str. 513 sborníku sborníku „Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím“, SEVT, Praha 1974).

4) Jako v předchozí poznámce viz str. 507 uvedeného sborníku.

5) Viz Rozbor a zhodnocení notářské praxe v řízení o dědictví a v řízení o registraci smluv, Pls 1/67 bývalého Nejvyššího soud (sborník „Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím“, SEVT, Praha 1974, str. 512).

6) zákona č. 140/1961 Sb. (jehož úplné znění se změnami a doplňky bylo vyhlášeno pod č. 113/1973 Sb.)

7) Viz Rozbor a zhodnocení notářské praxe v řízení o dědictví a v řízení o registraci smluv, Pls 1/67 bývalého Nejvyššího soud (sborník „Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím“, SEVT, Praha 1974, str. 532).

8) Srov. i rozhodnutí zveřejněné pod č. 58/1977 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

9) Viz Rozbor a zhodnocení notářské praxe v řízení o dědictví a v řízení o registraci smluv, Pls 1/67 bývalého Nejvyššího soud (sborník „Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím“, SEVT, Praha 1974, str. 533).